

Πρωτοκορινθιακός αρύβαλλος ύψους μόλις 6,8 εκ. Στο πάνω μέρος η λεοντοκεφαλή μαρτυρά για την ανατολίτικη επίδραση που δέχεται η κεραμική της περιόδου αυτής. Στο σώμα του αρυβαλλού είναι ζωγραφισμένοι 10 πολεμιστές σε χώρο ύψους 2 εκ. (Βρετανικό Μουσείο).

ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (700-480 π.Χ.) χαρακτηρίζεται από την εθνική συνειδηση των Ελλήνων που εκφράζεται η πανελληνία λατρεία – οι Ολύμπιοι θεοί καθιερώνονται πια – και η οργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων (776 π.Χ.) που δίνουν στους Έλληνες τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν την κοινή τους ρίζα, τη γλώσσα τους, τις συνήθειές τους και τη θρησκεία τους. Είναι η στιγμή που το όνομα Έλληνας καθιερώνεται για τους ανθρώπους αυτούς που ενώνουν όλα τα παραπάνω στοιχεία. Επίσης καθιερώνεται το προσαρμοσμένο στις ανάγκες της ελληνικής γλώσσας «φοινικικό» αλφάβητο.

Από το 750 ως το 550 π.Χ. παρατηρείται στις περισσότερες πόλεις, κοινωνική κρίση. Ο πληθυσμός είχε αυξηθεί, η γη ήταν άνια μοιρασμένη, ο τρόπος εκμετάλλευσής της δεν επαφάλλε αρκετή τροφή, οι ευγενείς κρατούσαν στα χέρια τους τις πιο εύ-

φορες και εκτεταμένες περιοχές, συχνά οι μικροκτηματίες πουλούσαν τη γη τους και γίνονταν δούλοι των ευγενών. Η κρίση αυτή αντιμετώπιστηκε με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα στην κάθε περιοχή. Για παράδειγμα, ενώ η Αθήνα ανέπτυξε βιοτεχνία και εμπόριο, η Σπάρτη στόχευσε στην απόκτηση γης με επεκτατικούς πολέμους, άλλες πόλεις-κράτη, πάλι, έστειλαν το πλεόνασμα του πληθυσμού τους στις πολυάριθμες αποικίες που ίδρυσαν. Απόρροια της κρίσης αυτής υπήρξε και η θαβμία εξασθένιση –που οδήγησε στην κατάρρευση– της βασιλείας. Η Αθήνα, για παράδειγμα, περιορίσε τη βασιλική εξουσίας διορίζοντας τον «πολέμαρχο» και τον «επώνυμο άρχοντα».

Έτσι ο βασιλιάς περιορίστηκε σε θρησκευτικά καθήκοντα. Η παρακμή του θεσμού της βασιλείας οδήγησε στο σχηματισμό της

πόλης-κράτους (που είχε ήδη αρχίσει να διαμορφώνεται νωρίτερα) που βασικά χαρακτηριστικά είχε την αυτονομία, την ελευθερία και την αυτάρκεια. Στην πόλη-κράτος, η εξουσία δεν μεταβιβάζεται πια κληρονομικά αλλά, ανάλογα με τη μορφή του πολιτεύματος, ασκείται κυρίως από τους πολίτες αν το πολίτευμα είναι δημοκρατικό, από τους άριστους αν είναι αριστοκρατικό ή ολιγαρχικό και από τον μονάρχη ή τον τύραννο αν είναι μοναρχικό ή τυραννικό.

Χαρακτηριστικό της εποχής είναι ο θεσμός της δουλείας. Πόλεμοι, πειρατία αλλά και δουλεμπόριο έφεραν στις πόλεις-κράτη πολλούς δούλους από τη Μικρά Ασία, τον Εύξεινο Πόντο και αλλού. Η βιοτεχνία και οι γεωργικές ασχολίες αναπτύχθηκαν πολύ χάρη στη χρήση δούλων.

Οι κοινωνικές ανακατατάξεις όμως έπρεπε να θεσμοθετηθούν. Ο 7ος αιώνας π.Χ. θεωρείται ως ο αιώνας των «νομοθετών».

Η πολιτική και κοινωνική όμως εξέλιξη δεν γίνεται άσχετα από την πνευματική έτσι στην αρχαϊκή εποχή παρατηρείται άνηση της φιλοσοφίας με την ορθολογιστική ερμηνεία του κόσμου. Πολλοί μεγάλοι φιλόσοφοι άκμασαν τότε μελετώντας όντα, αρχές και αίτια.

Στο μετωύ, το πρωικό έπος που είχε αναπτυχθεί προηγουμένα παραχωρήει τη θέση του σε λογοτεχνικές μορφές που ταιριάζουν με την πνευματική και κοινωνική ζωή της εποχής. Στην ελεγειακή ποίηση εκφράζονται προσωπικές συγκινήσεις (ελεγειακή ποίηση, ιαμβική, μελική, χορική και το επίγραμμα).

Η αρχαϊκή τέχνη δέχτηκε έντονες επιδράσεις από την Ανατολή γι αυτό και ονομάστηκε «ανατολιζούσα». Οι ανατολικοί λαοί, πιο προηγμένοι από τους Έλληνες, τους έμαθαν τη δική τους τεχνολογία (μεταλλουργία, χρήση μήτρας για πηλίνα αντικείμενα) και τους γνώρισαν τα δικά τους ζωά και φυτά (σφίγγα, λιοντάρι, γρύλος, ανθό λατού, ανθέμιο κ.ά.). Τα στοιχεία αυτά αφομοιώνονται από τους Έλληνες και δίνουν σε όλες τις μορφές της τέχνης νέα ζωντανά.

Ο 7ος αιώνας π.Χ. μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο σημαντική στιγμή της ελληνικής τέχνης: Είναι η στιγμή της γέννησης της μεγάλης ελληνικής πλαστικής καθώς και της ανοικοδόμησης των πρώτων πέτρινων ναών. Παράλληλα τα αγεία διακοσμούνται με καινούργια θέματα και σχήματα και η λιρική ποίηση γεννιέται.

Η αγειογραφία της αρχαϊκής εποχής διαμορφώνεται με διάφορες παραλλαγές σύμφωνα με τα εργατήρια: Τα αττικά εργατήρια – που είχαν διαμορφώσει τον γεωμετρικό

ρυθμό – παρακάμζου, ενώ μεγάλη άνθιση παρατηρείται στα κρινθιακά εργατήρια. Η Κόρινθος, με τη γρήγορη εξέλιξη της κεραμεικής της, κατακτά τις αγορές τόσο τις ελληνικές όσο και εκείνες της Δύσης (αποικίες της Κάτω Ιταλίας). Στα τέλη του 8ου αιώνα π.Χ. στην Κόρινθο, πρωτοκατασκευάζονται οι μικροί πολυτάλαιοι αρύβαλλοι (μυροδοχεία) σφαιρικού σχήματος. Το μεγαλύτερο μέρος του αγγείου διακοσμεί ένα μοναδικό θέμα – καμπυλόγραμμο – ενώ γεωμετρικά θέματα στολίζουν τα επιμέρους δευτερεύοντα τμήματα του αγγείου. Οι αρύβαλλοι, τα χαρακτηριστικά αυτά μυροδόχα αγγεία της κρινθιακής τέχνης, σε μια πρώτη φάση είναι σφαιρικά για να γίνουν σε μια δεύτερη, ωοειδή, ενώ σε τρίτη φάση γίνονται οξυψύθμενα. Τα περισσότερα κρινθιακά αγγεία είναι μικρού μεγέθους και ο τεχνίτης χρησιμοποιεί για το στολισμό τους έναν τρόπο ζωγραφικής που ονομάστηκε μελανόμορφη ζωγραφική. Το θέμα ζωγραφίζεται με μαύρο χρώμα (σκιαγραφία) και οι εσωτερικές λεπτομέρειες χαράζονται με ακμυρό εργαλείο, αφαιρώντας το χρώμα. Άλλες λεπτομέρειες σχεδιάζονται με ώδες και με λευκό χρώμα. Τα σχέδια αυτά ζωγραφισμένα επάνω στον ανοιχτόχρωμο κρινθιακό πηλό έχουν σπάνια ένταση και διακοσμητική αρετή. Τον 6ο αιώνα π.Χ., αρχίζει η κατασκευή μεγαλύτερων αγγείων. Χαρακτηριστικό της κρινθιακής κεραμικής είναι ο κρατήρας που στις λαβές του έχει δύο μικρά κολονάκια και φέρει διακόσμηση με μεγάλες πολυπρόσωπες συνθέσεις. Ο ανοιχτόχρωμος κρινθιακός πηλός καλύπτεται από κοκκινωπό στρώμα που θυμίζει τον αττικό πηλό. Παράλληλα με τα κρινθιακά εργατήρια, στην Αττική τα θέματα που

Πρωτοαττική λουτροφόρος ύψους 80 εκ. όπου εικονίζεται πομπή αρμάτων στο αμαξο του αγγείου, ενώ στο επάνω μέρος του λαιμού εικονίζονται σφίγγες (ανατολική επίδραση) και στο μέσο χαρευτές (Μουσείο Λούβρου).

διακοσμούν τα αγγεία παραμένουν τα ίδια: πομπές, θεοί κ.ά. συνδυασμένα θέματα με τα νεότερα ανατολίζοντα στοιχεία που όμως μπαίνουν σε δεύτερη μοίρα. Αντίθετα από τους κρινθιακούς τεχνίτες που κάνουν μικρογραφίες αγγείων, οι αθηναίοι κεραμοπλάστες κατασκευάζουν αγγεία (λουτροφόρους, αμφορείς, υδρίες) των οποίων το ύψος ξεπερνά τα 50 εκ. και καμιά φορά φτάνει και το 1 μέτρο. Η διαφορά στο μέγεθος των αγγείων και των θεμάτων που τα διακοσμούν οδηγούν τους αθηναίους αγγειογράφους στη χρήση άλλης τεχνικής, της τεχνικής του περιγράμματος: Οι μορφές δίνονται με απλό περίγραμμα. Αργότερα υιοθετείται η κρινθιακή μελανόμορφη τεχνική. Πάντως η τεχνική του περιγράμματος, με τη χρήση λευκού

χρώματος για τα γυμνά μέρη του σώματος βρίσκεται σε άνθιση. Τα θέματα είναι μυθολογικά, πρωικά, ζωγραφισμένα με δύναμη και χάρη, με δυνατές καμπύλες. Στη ζωγραφική ορισμένων από τα αγγεία αυτά αναγνωρίζουμε το ίδιο χέρι καλλιτέχνη, έτσι έχουν δοθεί τα ονόματα: «Ζωγράφος του Πολυμήμου», από το θέμα που διακοσμεί ένα αγγείο, «Ζωγράφος των κρινών» κ.ά. Γύρω στο 625 π.Χ., εμφανίζονται τα πρώτα πραγματικά «μελανόμορφα» αττικά αγγεία, αληθινά αριστουργήματα. Πάνω στον κόκκινο αττικό πηλό ξεχωρίζουν οι μορφές ζωγραφισμένες με μαύρο στυλιωτό χρώμα. Οι εσωτερικές λεπτομέρειες και τα περιγράμματα είναι χαραγμένα, ενώ άλλες λεπτομέρειες δίνονται με χρώματα (μαύι, θαθύ κόκκινο και λευκό). Η τεχνική αυτή μοιάζει να έχει τις ρίζες της στη γεωμετρική αγγειογραφία αλλά το σχέδιο, δυνατό και ρεαλιστικό είναι τελείως καινούριο. Την εποχή αυτή βρίσκουμε και τις υπογραφές των τεχνιτών πάνω στα αγγεία (του Σοφίλου, του Κλειτία – ζωγράφου –, του Εργατίου – αγγειοπλάστης και άλλων). Ιδιαίτερη θέση στην αγγειογραφία έχουν οι παναθηναϊκοί αμφορείς. Οι μελανόμορφοι αυτοί αμφορείς δίνονται, γεμάτοι λάδι από τις ιερές ελιές, στους νικητές των παναθηναϊκών αγώνων που καθιερώθηκαν το 566 π.Χ. Προκειμένου να τηρείται η παράδοση, οι παναθηναϊκοί αμφορείς θα διακοσμούνταν πάντοτε σύμφωνα με τη μελανόμορφη τεχνική, ακολουθώντας όμως την εξέλιξη της ζωγραφικής της κάθε εποχής στην οποία ανήκουν (βλ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ 4, 1982 σελ. 32. Ν. Προκοπίου, Παναθηναϊκοί αμφορείς). Η εικονογραφική διακόσμηση των παναθηναϊκών αμφορέων είναι καθορισμένη και από τις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ. φέρουν

Αττικός αμφορέας του Ερλκιά. Εικονίζει τον Αχιλλέα και τον Αϊαντα. Εντυπωσιακή είναι η ένταση του χρώματος και η εκφραστικότητα των μορφών με τις λεπτομέρειες σημειωμένες με λεπτή χάραξη (Μουσείο Βατικανού).

Ερυθρόμορφος αττικός κρατήρας που εικονογραφεί την πάλη του Ηρακλή με τον Ανταίο (Μουσείο Λούβρου).

Χαρακτηριστικά της Δαϊδαλικής τεχνοτροπίας, που είδε μεγάλη ακμή κατά τον 7ο αιώνα, είναι το τριγωνικό πρόσωπο με το στρογγυλό σαγόνι και το επίπεδο κρανίο. Τα μαλλιά είναι χτενισμένα σε (συνήθως) κατακόρυφες μπουκλές που όμως χωρίζονται σε οριζόντιες σειρές ή και σε οριζόντιους κυματισμούς. Η απόδοση είναι απόλυτα μετωπική. Χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης αυτής είναι το αγαλματάκι που βρέθηκε στη ναυτική πόλη Αικεγε, η «Κυρία της Αικεγε».

και το όνομα του επώνυμου άρχοντα, γεγονός που επιτρέπει την ακριβή χρονολόγησή τους. Γύρω στο τελευταίο τέταρτο του 6ου

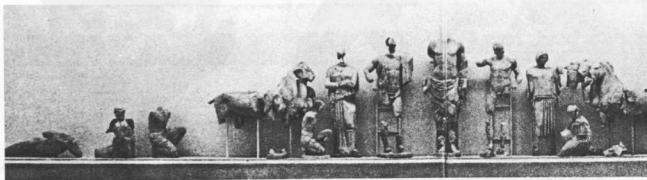
Ο Κούρος του Σούνιου (Εθν. Αρχαιολογικό Μουσείο) έχει το ένα πόδι πιο μπροστά από το άλλο δείχνοντας τάση για κίνηση.

αιώνα (525 π.Χ.), ένας μαθητής του Εξηκία, ο ζωγράφος του Ανδοκίδα, αντί να χρησιμοποιήσει μαύρο χρώμα για τις μορφές επάνω στον κόκκινο πηλό ζωγραφίζει μαύρο το φόντο, αφήνοντας τις μορφές κόκκινες. Την άνθηση του ερυθρόμορφου ρυθμού βλέπουμε στο τέλος του 6ου αιώνα οπότε ξεχωρίζουν πολλοί ζωγράφοι και αγγειοπλάστες με τα θαυμαστά τους έργα. Η αρχαϊκή περίοδος είναι και η εποχή

Κούρος της Αναψάσου (540-515 π.Χ.)

της γέννησης της ελληνικής μεγάλης πλαστικής. Δεν ξέρουμε που γεννήθηκε, πάντως παρουσιάζεται σε διάφορα μέρη με ελάχιστη χρονική διαφορά, γύρω στα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ. Ο ρυθμός των πρώτων αυτών έργων μεγάλης πλαστικής ονομάστηκε «δαϊδαλικός» από το όνομα μυθικού γλύπτη. Το υλικό των πρώτων έργων είναι η πέτρα. Το σκληρό υλικό τονίζει τη σταθερότητα του ανθρώπινου σώματος. Στην Κρήτη

Γλυπτά από το Αέτωμα του ναού του Δία στην Ολυμπία.

Κόρη της Ακρόπολης (510-500 π.Χ.)

Παράδειγμα μετόπης από το ναό του Διός στην Ολυμπία.

βρέθηκαν τα πρώτα χάλκινα δαιδαλικά αγάλματα (ύψος 40 και 80 εκ.). Στα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ. παρατηρείται έντονη αλλαγή στο στυλ της πλαστικής: Τα πέτρινα, άκαμπτα σώματα των αγαλμάτων παίρνουν πνοή, οι κόουροι και οι κόρες φέρουν το ύψος της περιοχής από την οποία προέρχονται, τα σώματά τους έχουν κίνηση (το χέρι και το πόδι απομακρύνονται από τον κορμό). Η επιφάνειά τους είναι χρωματισμένη και σε διάφορες

κόρες, κυρίως αυτές της Ακρόπολης, βλέπουμε χρώμα στα ρούχα και στα στολίδια. Το μέγεθος των αγαλμάτων είναι εντυπωσιακό, ο κολοσσός των Ναξίων στη Δήλο έχει ύψος 11 μ. Ενώ οι κόουροι εμφανίζονται γυμνοί και ρωμαλέοι, οι κόρες φέρουν ενδυμασία που τονίζει τη χάρη του γυναικείου κορμιού.

Στην πλαστική ανήκουν και άλλα γλυπτά όπως αλόγα ή συμπλέγματα επιπέτων – οι αρχαίοι Έλληνες θαύμαζαν πολύ το αλόγο. Γλυπτά έργα έφτιαχναν και για να στολίσουν αρχιτεκτονικά έργα, κυρίως ναούς. Τα αρχιτεκτονικά γλυπτά κοσμούσαν: Το τριγωνικό αέτωμα (πολύμορφες συνθέσεις με ύψος ως 2-3 μέτρα στη μέση που στα δύο άκρα έχαναν τελείως το ύψος τους), η ζωφόρος, ανάγλυφα που απλώνονταν σε όλο το μήκος της πλευράς του ναού (χωρίς κεντρική πύκνωση), οι μετόπες, περιορισμένες τετράγωνες σχεδόν πλάκες στις οποίες υπήρχαν περίπου τρεις ανθρώπινες φιγούρες. Παράλληλα οι Έλληνες κατασκεύαζαν ελεύθερα ανάγλυφα καθώς και επιτύμβιες στήλες. Στην Αττική παρατηρούμε την εξέλιξη της επιτύμβιας

στήλης που από απλές ατύλους με κόμηση στην κορυφή εξελίσσεται σε γλυπτικό έργο (βλ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ 11, 1984, σελ. 17).

Αλλά το σπουδαιότερο επίτευγμα της αρχαϊκής εποχής είναι η κατασκευή πέτρινων μεγάλων ναών (από τους οποίους διάφοροι μας είναι γνωστοί). Συνοπτικά μπορούμε να πούμε πως: Ο ναός ήταν διαιρεμένος σε τρία μέρη, τον πρόδομο, το σπκό και τον οπισθόδομο. Ο ναός, δημόσιο οικοδόμημα, στηρίζει την παράδοση και γι αυτό οι λύσεις που δόθηκαν στον 7ο αιώνα παραμένουν βασικά στοιχεία για τις επόμενες περιόδους επηρεάζοντας ως και την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική των νεότερων χρόνων.

Στοιχείο χαρακτηριστικό του ελληνικού ναού είναι ο κίον και η κιονοστοιχία που περιβάλλει το ναό σε διάφορα διαπερατές τοίχους πάνω και μέσα στον οποίο παίζει το φως. Οι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί που αναπτύχθηκαν στα διάφορα ελληνικά κέντρα είναι: Ο Δωρικός στην Κυρίως Ελλάδα και τη Μεγάλη Ελλάδα (Κάτω Ιταλία και Σικελία) και ο Ιωνικός στην Ιωνία.

